

การดำเนินคดีร่ำรวยผิดปกติ*

อภิชาติ คงชาติ **

๑. ความเบื้องต้น

คดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะเหตุร่ำรวยผิดปกติ เป็นคดีแพ่งประเภทเดียวที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๓๕ (๒) ประกอบมาตรา ๒๓๔ (๑)^๑ และพ.ร.ป. ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๑๐ (๑) การดำเนินคดีแพ่งดังกล่าวจึงมีลักษณะแตกต่างจากคดีประเภทอื่นซึ่งล้วนเป็นคดีอาญา

บทความนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับถึงหลักการสำคัญของคดีร่ำรวยผิดปกติ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีร่ำรวยผิดปกติ

๒. หลักเกณฑ์การขอให้ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติตกเป็นของแผ่นดิน

๒.๑ ความหมายของคำว่า “ร่ำรวยผิดปกติ”

คำว่า “ร่ำรวยผิดปกติ” หมายความว่า การมีทรัพย์สินมากผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากผิดปกติ หรือการมีหนี้สินลดลงมากผิดปกติ หรือได้ทรัพย์สินมาโดยไม่มีมูลอันจะอ้างได้ตามกฎหมายสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ รวมทั้งกรณีมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติสืบเนื่องจากการเปรียบเทียบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินด้วย^๒ ข้อนี้สอดคล้องกับอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption : UNCAC) ข้อ ๒๐ กำหนดว่า ...การร่ำรวยโดยผิดกฎหมาย หมายถึงการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีสินทรัพย์เพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเจ้าหน้าที่ผู้นั้นไม่อาจอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผลถึงความเกี่ยวข้องของทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นนั้นกับรายได้โดยชอบด้วยกฎหมายของตน

ตาม พ.ร.ป.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๑๑๖ กำหนดให้นำบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินมาพิจารณาเทียบเคียง กับทรัพย์สินที่มีอยู่ในขณะดำเนินการไต่สวน ประกอบกับรายได้รายจ่าย และการเสียภาษีของผู้นั้น

จากบทบัญญัติดังกล่าว มีข้อพิจารณาตามลำดับดังนี้

๑. ทรัพย์สินที่ยื่นหรือปกปิดไม่แสดง ลบด้วยทรัพย์สินที่มีอยู่ในขณะไต่สวน เท่ากับส่วนต่างที่เพิ่มขึ้น

* ความเห็นทั้งหมดในบทความนี้เป็นความเห็นส่วนตัวของผู้เขียนและมิได้สะท้อนความเห็นใด ๆ ของส่วนราชการที่ผู้เขียนสังกัดอยู่

** เลขานุการแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา

^๑ รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นการเฉพาะ เพื่อมุ่งให้เกิดผลในการปราบปรามทุจริตคอร์รัปชันอย่างจริงจังและรวดเร็ว

^๒ พ.ร.ป. ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๔

๒. ส่วนต่างที่เพิ่มขึ้น ลบด้วยรายได้สุทธิ (รายได้ - รายจ่าย)

๓. ผลลัพธ์ คือ ส่วนที่ผิดปกติ

๔. เว้นแต่ สามารถอธิบายเหตุผลได้

ดังนั้น รำรวยผิดปกติ ย่อมหมายถึง การไม่สามารถอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผลนั่นเอง ตัวอย่างเช่น

(๑) กรณีเงินสด

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๒๓๘/๒๕๖๒ ผู้ถูกกล่าวหาฝากเงินเข้าบัญชีธนาคารอยู่เป็นปกติ การที่ผู้ถูกกล่าวหากลับอ้างว่าเก็บเงินสดจำนวนมากที่กู้ยืมไว้ที่บ้านจึงขัดแย้งกับพฤติกรรมของผู้ถูกกล่าวหาเองที่ผ่านมาและไม่สมเหตุสมผล ยิ่งสนับสนุนให้เห็นถึงความผิดปกติของการกู้ยืมเงิน

(๒) กรณีพยานบุคคล

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๒๓๘/๒๕๖๒ ไม่ปรากฏว่า จ. กับผู้ถูกกล่าวหาและผู้คัดค้านที่ ๓ มีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษกว่าคนรู้จักกันทั่วไปถึงขนาดที่ จ.จะยอมให้กู้ยืมเงินเป็นจำนวนสูงถึง ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท โดยไม่ต้องมีหลักฐานการรับเงิน และไม่มีการวางหลักทรัพย์ค้ำประกันหรือมีบุคคลค้ำประกัน

(๓) กรณีพยานเอกสาร เช่น สัญญา

(๓.๑) สัญญาทำขึ้นโดยเจตนาหลง

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม. ๒๓๘/๒๕๖๒ การทำสัญญาย่อมต้องมีความรอบคอบ จึงน่าจะต้องกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาที่ต้องส่งมอบแต่ละงวดให้เป็นที่น่าพอใจ เพื่อป้องกันปัญหาอันอาจเกิดจากการผิดสัญญาได้ แต่สัญญาจ้างทำของฉบับนี้ กลับมิได้ระบุรายละเอียดในส่วนสาระสำคัญดังกล่าวไว้ จึงเป็นเรื่องผิดปกติเป็นอย่างยิ่ง อ.อ่านภาษาไทยไม่ออก และไม่เคยรู้จักผู้คัดค้านที่ ๓ มาก่อน ฉะนั้น ถ้าฟังแต่เพียงผู้คัดค้านที่ ๓ อ่านข้อความตามสัญญาให้ฟัง อ.ไม่น่าจะไว้วางใจจนถึงกับยินยอมลงชื่อในสัญญาโดยง่ายเช่นนี้

(๓.๒) จำนวนค่าตอบแทนตามสัญญา สืบบนอาจถูกซ่อนอยู่ในสัญญาความช่วยเหลือเชิงพาณิชย์ สัญญาการศึกษา สัญญาการให้บริการ สัญญาจ้างเหมาช่วง แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าราคาเกินจริง

(๔) กรณีรายได้ ไม่ตรงกับข้อมูลการเสียภาษี ตามแบบ ภ.ง.ด.^๓

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๔๐/๒๕๖๐ สำหรับการลงทุนค้าทองคำของ ฮ. ก็ไม่ปรากฏแหล่งเงินได้ที่น่าเชื่อถือในการลงทุนค้าทองคำ ... เป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุผลของวิญญูชนที่จะรับเงินจากบุคคลที่ไม่รู้จักถึงขนาดไม่ทราบชื่อและนามสกุลเป็นจำนวนมาก ถึง ๒๐ ล้านบาท... ล้วนแต่เป็นการกล่าวอ้างลอย ๆ โดยไม่มีร่องรอยเอกสารทางการเงินหรือหลักฐานอื่นที่น่าเชื่อถือมาแสดง

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๒๓๘/๒๕๖๒ ข. มิได้ยื่นแบบรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาประจำปีภาษี ๒๕๕๑ ถึงปีภาษี ๒๕๕๕

^๓ มีข้อสังเกตว่า รายได้บางประเภทหรือบางกรณีไม่ต้องยื่นแบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาประจำปี

ส่วนปีภาษี ๒๕๕๖ มีรายได้เพียง ๑๒๐,๐๐๐ บาท จึงไม่ปรากฏหลักฐานให้เห็นว่า ช. มีรายได้เพียงพอที่จะสามารถให้กู้ยืมได้ถึง ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท ข้อน่าสืบเกี่ยวกับรายได้ส่วนตัวของ ช. เลื่อนลอยไม่น่าเชื่อถือ

๒.๒ ลักษณะของทรัพย์สินที่จะร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

๒.๒.๑ จำกัดเฉพาะทรัพย์สินที่ได้มาโดยไม่ชอบ หลักเกณฑ์ข้อนี้แตกต่างจากกรณีความผิดเกี่ยวกับการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ต้องยื่นแสดงรายการทรัพย์สินทั้งหมด หากไม่ยื่นแสดงทรัพย์สินรายการหนึ่งรายการใด แม้จะเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบ ก็ถือเป็นความผิดได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๙๐๙๒/๒๕๒๙ ทรัพย์สินที่ร่ำรวยขึ้นโดยผิดปกตินั้น หมายถึงทรัพย์สินที่มีจำนวนมากผิดปกติเมื่อคำนึงถึงฐานะและรายได้ของเจ้าหน้าที่ของรัฐเจ้าของทรัพย์สินนั้น ซึ่งอาจได้มาในทางที่ชอบและไม่ชอบหรือทั้งสองอย่างรวมกันศาลจะสั่งให้เป็นของแผ่นดินได้เฉพาะทรัพย์สินที่ได้มาในทางที่ไม่ชอบ

๒.๒.๒ ต้องเป็นทรัพย์สินตามที่ระบุไว้ในคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวน

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.อธ.๑๗/๒๕๖๓ ทรัพย์สินที่ผู้ร้องกล่าวอ้างว่าร่ำรวยผิดปกติก็ล้วนแล้วแต่เป็นทรัพย์สินที่เกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้ถูกกล่าวหาดำรงตำแหน่งอื่นมิใช่ตำแหน่งที่ยกคดีขึ้นไต่สวนแต่อย่างใด แม้อันที่ร่ำรวยผิดปกติจะฟ้องคดีได้โดยไม่มีกำหนดอายุความก็ตาม แต่การยกคดีขึ้นไต่สวนนั้นมีการระบุนิติกรรมเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหามีโอกาสแสวงหาพยานหลักฐานมาโต้แย้งว่าทรัพย์สินที่มีอยู่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นการจะแปลความให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเมื่อใดเวลาใดก็ได้ย่อมจะก่อให้เกิดภาระแก่ผู้ถูกกล่าวหาเกินสมควร อาจทำให้ผู้ถูกกล่าวหาต้องรับโทษทางทรัพย์สินโดยไม่อาจหาพยานหลักฐานมาโต้แย้งได้ การยกคดีขึ้นไต่สวนจึงควรอยู่ในเงื่อนไขการดำเนินการภายในเวลาตามที่กฎหมายบัญญัติในขณะนั้น เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไม่มีอำนาจที่จะออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนโดยอ้างอิงตำแหน่งทั้งสองนี้เพื่อเป็นเหตุทำให้เกิดอำนาจไต่สวนย้อนหลังไปถึงทรัพย์สินที่ได้มาเมื่อล่วงพ้นกำหนดเวลาไต่สวนแล้วได้ ผู้ร้องย่อมไม่มีอำนาจยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินได้

๒.๓ การยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เป็นการพิจารณาเฉพาะเกี่ยวกับทรัพย์สิน ไม่ใช่การพิจารณาความผิดทางอาญา

๒.๓.๑ ไม่ต้องมีการพิสูจน์ความผิดทางอาญา เพราะเป็นการบังคับทางแพ่งเอาแก่ตัวทรัพย์สิน

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๑/๒๕๕๓ มูลคดีเป็นการกล่าวหาว่าผู้ถูกกล่าวหา ร่ำรวยผิดปกติ แม้ผู้ร้องจะกล่าวมาในคำร้องว่าการกระทำดังกล่าวมีมูลความผิดทางอาญาด้วย แต่ประเด็นสำคัญที่ศาลจะต้องพิจารณาให้ได้ความ คือผู้ถูกกล่าวหา มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากผิดปกติ หรือได้ทรัพย์สินมาโดยไม่สมควรสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่จริงหรือไม่ หากได้ความตามนี้แล้ว ศาลย่อมมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินได้โดยไม่ต้องพิจารณาว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดทางอาญาหรือไม่แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม กรณีที่ได้ทรัพย์สินมาโดยไม่สมควรสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่นั้น แม้จะไม่ต้องพิสูจน์ความผิดทางอาญา แต่ก็อาจจำเป็นต้องไต่สวนข้อเท็จจริงเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่หรือเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน ดังที่ พ.ร.บ.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๑๒๐ วรรคสอง บัญญัติให้รับทรัพย์สินที่ผู้นั้นได้มาจากการกระทำความผิด

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีหมายเลขแดงที่ อม.๑/๒๕๕๓ ผู้ถูกกล่าวหามีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ นายกรัฐมนตรีโดยชัดแจ้ง ๒ กรณี ส่วนอีก ๓ กรณีนั้น ผู้ถูกกล่าวหาล้วนแต่เป็นผู้กำกับดูแลในฐานะนายกรัฐมนตรี ประกอบกับทั้งสามกรณีเป็นเรื่องที่เริ่มต้นมาจากการร้องขอของบริษัท ข. และบริษัทในเครือที่มีไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการกระทำอันไม่สมเหตุสมผลและมีขอบด้วยกฎหมาย เป็นการเอื้อประโยชน์แก่ ผู้ถูกกล่าวหาในระหว่างที่ผู้ถูกกล่าวหาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงฟังได้ว่า การดำเนินการทั้งห้ากรณิดังกล่าว เป็นผลมาจากการปฏิบัติหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่นายกรัฐมนตรีของผู้ถูกกล่าวหา

๒.๓.๒ ไม่ต้องนำตัวผู้ถูกกล่าวหามาศาลในวันยื่นคำร้อง ตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๕^๔

๒.๓.๓ แม้ผู้ถูกกล่าวหาหลบหนีก็ดำเนินคดีได้ ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มาศาลในวันนัดพิจารณาค้างครั้งแรก **ไม่จำเป็นต้องออกหมายจับ^๕** ทั้งไม่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาให้การปฏิเสธ^๖

๒.๓.๔ ผู้ถูกกล่าวหาจะถึงแก่ความตายก็ไม่ตัดอำนาจดำเนินคดี^๗

๒.๓.๕ ถ้าผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้ยื่นคำคัดค้านภายในเวลาที่ศาลกำหนด เมื่อถึงวันนัดไต่สวนต้องถือว่าผู้ถูกกล่าวหาไม่มีพยานมาสู้ เพราะผู้ใดอ้างว่าทรัพย์สินตามคำร้องมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ^๘นั้น มีภาระการพิสูจน์

๒.๓.๖ ผูุ้ธรณ์ไม่ต้องแสดงตน ตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๖๑

๒.๔ ภาระการพิสูจน์ตกแก่ผู้ถูกกล่าวหาหรือเจ้าของทรัพย์สิน (Reverse Burden of Proof) ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๘^๙ และ พ.ร.บ. ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๑๑๙^{๑๐} หากผู้คัดค้านพิสูจน์ไม่ได้ศาลต้องสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ดังนั้น โดยหลักจะไต่สวนพยานหลักฐานของผู้ถูกกล่าวหาหรือบุคคลภายนอกก่อน แล้วจึงไต่สวนพยานหลักฐานของผู้ร้อง เว้นแต่ศาลจะเห็นสมควรเป็นอย่างอื่น^{๑๑}

^๔ พ.ร.บ.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๕ ในการพิจารณาพิพากษาคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะเหตุร่ำรวยผิดปกติ มิได้ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๖ เฉพาะบทบัญญัติที่กำหนดให้ในวันยื่นฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล มาใช้บังคับโดยอนุโลม

^๕ พ.ร.บ.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๕ ในการพิจารณาพิพากษาคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะเหตุร่ำรวยผิดปกติ มิได้ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๘ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

^๖ พ.ร.บ.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๕ ในการพิจารณาพิพากษาคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะเหตุร่ำรวยผิดปกติ มิได้ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๓๓ วรรคสาม มาใช้บังคับโดยอนุโลม

^๗ พ.ร.บ.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๑๑๖ วรรคสาม เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการไต่สวนตามวรรคหนึ่งแล้ว แม้ผู้ถูกกล่าวหาจะถึงแก่ความตาย ก็ไม่ตัดอำนาจของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ที่จะดำเนินการตรวจสอบต่อไป แต่ต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จ

^๘ พ.ร.บ.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๘ ผู้ใดกล่าวอ้างโต้แย้งว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจาก การร่ำรวยผิดปกติ ผู้นั้นมีภาระการพิสูจน์ต่อศาล

^๙ พ.ร.บ.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๑๑๙ วรรคสอง ในคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ให้ผู้ถูกกล่าวหา มีภาระการพิสูจน์ที่ต้องแสดงให้เห็นว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ

^{๑๐} ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.๒๕๖๒ ข้อ ๓๖

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีหมายเลขแดงที่ อม.๒๓๘/๒๕๖๒ ตาม พ.ร.ป.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๘ วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า ผู้ใดกล่าวอ้างโต้แย้งว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ ผู้นั้นมีภาระการพิสูจน์ต่อศาล และวรรคสองบัญญัติว่า ถ้าผู้มีภาระการพิสูจน์ตามวรรคหนึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ ให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และ พ.ร.ป.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ (ที่ใช้บังคับแก่คดีนี้) มาตรา ๘๑ วรรคสอง บัญญัติว่า ในคดีที่ร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ให้ผู้ถูกกล่าวหาภาระการพิสูจน์ที่ต้องแสดงให้ศาลเห็นว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ จากบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าว **ผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็นฝ่ายมีภาระการพิสูจน์ต่อศาล**ให้ได้รับความจริงว่า ผู้ถูกกล่าวหาไม่แหล่งเงินได้จากที่ใดหรือจากธุรกรรมใดอันเชื่อมโยงให้เห็นว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยสุจริตตามสมควร และไม่ใช่ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนผิดปกติ หากผู้ถูกกล่าวหาพิสูจน์ได้ความดังกล่าว ศาลก็ไม่อาจสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินได้ กรณีจึงเป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับตัวทรัพย์สินตามคำร้องเท่านั้น อันเป็นคนละส่วนกับกรณีการดำเนินคดีอาญา เพราะเหตุทุจริตต่อหน้าที่ ดังนั้น แม้ว่าผู้ร้องจะไม่มีหลักฐานใดมายืนยันว่า ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นของผู้ถูกกล่าวหาได้มาจากการทุจริตต่อหน้าที่ดังที่ ผู้ถูกกล่าวหาอ้าง แต่ก็หาเป็นข้อสำคัญในคดีนี้ไม่ ทั้งข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับความเป็นมาของทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นตามคำร้องย่อมอยู่ในความรู้เห็นของผู้ถูกกล่าวหาและผู้คัดค้านที่ ๓ เองเป็นการเฉพาะ

๒.๕ ขั้นตอนการพิจารณาคดี

๒.๕.๑ ผู้มีอำนาจยื่นคำร้อง คือ อัยการสูงสุด และคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยอัยการสูงสุดต้องลงลายมือชื่อในคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินด้วยตนเอง จะมอบอำนาจให้คนอื่นลงลายมือชื่อไม่ได้^{๑๑}

๒.๕.๒ คำร้องจะต้องระบุรายละเอียดแสดงให้เห็นว่า ผู้ถูกกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ รายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สินและสถานที่ตั้งของทรัพย์สินที่ขอให้ตกเป็นของแผ่นดิน ชื่อและที่อยู่ของผู้ครอบครองหรือมีชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในขณะยื่นคำร้อง^{๑๒}

กรณียื่นคำร้องไม่ครบองค์ประกอบตามที่กล่าวหา ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขได้ตาม พ.ร.ป.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ วรรคสาม^{๑๓}

๒.๕.๓ การส่งสำเนาและประกาศ

กรณีคำร้องถูกต้องและชอบด้วยกฎหมาย องค์คณะผู้พิพากษาจะมีคำสั่งรับคำร้องนัดพิจารณาครั้งแรก ส่งสำเนาคำร้องและหมายแจ้งวันนัดให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบโดยไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ หากผู้ถูกกล่าวหาประสงค์จะคัดค้านให้ยื่น**คำคัดค้านภายใน ๑๕ วัน** นับแต่วันรับหมาย ประกาศคำร้องที่ศาลฎีกา ศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่ทรัพย์สินตั้งอยู่ และประกาศหนังสือพิมพ์ที่มีจำหน่ายแพร่หลายทั่วไปมีกำหนด ๓ วันติดต่อกัน^{๑๔}

^{๑๑} คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีหมายเลขแดงที่ อม. ๔๔/๒๕๖๐

^{๑๒} พ.ร.ป.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๖ คำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน นอกจากจะต้องระบุรายละเอียด เกี่ยวกับข้อกล่าวหาและพฤติการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ถูกกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติแล้ว จะต้องระบุ รายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สิน และสถานที่ตั้งของทรัพย์สินที่ขอให้ตกเป็นของแผ่นดิน ชื่อและที่อยู่ ของผู้ครอบครองหรือมีชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในขณะยื่นคำร้องด้วย

^{๑๓} คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีหมายเลขแดงที่ อม. ๑๐/๒๕๖๑

^{๑๔} พ.ร.ป. ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๗ วรรคหนึ่ง

หากตามคำร้องมีบุคคลอื่นที่มิใช่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ครอบครองหรือมีชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ตามคำร้อง องค์คณะผู้พิพากษาจะสั่งให้ส่งสำเนาประกาศของศาลดังกล่าวให้แก่บุคคลดังกล่าวด้วย^{๑๕} บุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้ครอบครองหรือมีชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินมีสิทธิยื่นคำคัดค้านได้ก่อนศาลมีคำพิพากษา ตาม พ.ร.ป.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๗ วรรคสอง

๒.๕.๔ การสั่งให้หยุดปฏิบัติหน้าที่ เมื่อรับคำร้องแล้ว ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ถูกกล่าวหาหยุดปฏิบัติหน้าที่ได้ตาม พ.ร.ป.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๘๑ มาตรา ๑๒๐

๒.๕.๕ การยื่นคำคัดค้าน

กรณีผู้ถูกกล่าวหาไม่ยื่นคำคัดค้าน แต่เมื่อเป็นการพิจารณาในระบบไต่สวน เพื่อการค้นหาความจริง ศาลจึงอาจนัดตรวจพยานหลักฐานและไต่สวนพยานที่เห็นว่าจำเป็นแก่การวินิจฉัย หรือหากเห็นว่าพยานที่เสนอมาพร้อมกับคำร้องเพียงพอแก่การวินิจฉัยก็อาจตรวจพยานหลักฐานก็ได้

๒.๖ กำหนดเวลาอ่านคำพิพากษา

การดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน องค์คณะผู้พิพากษากำหนดวันเวลานัดฟังคำพิพากษาได้ตามดุลพินิจ^{๑๖} โดยคำนึงถึงจำนวนทรัพย์สิน คำคัดค้านของบุคคลภายนอก

๓ ทรัพย์สินที่ศาลสั่งให้ตกเป็นของแผ่นดิน ได้แก่ ทรัพย์สินที่ผู้ต้องหาได้มาจากการกระทำความผิด รวมทั้งบรรดาทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่ได้มาแทนทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน^{๑๗}

๓.๑ กรณีทรัพย์สินไม่มีอยู่ มีทรัพย์สินอื่นมาแทน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๓๕ บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองพิพากษาว่าผู้ถูกกล่าวหามีความผิดฐานร่ำรวยผิดปกติหรือทุจริตต่อหน้าที่ ให้รับทรัพย์สินที่ผู้ต้องหาได้มาจากการกระทำความผิด รวมทั้งบรรดาทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่ได้มาแทนทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งสอดคล้องกับข้อ ๓๑ ของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption : UNCAC) ที่กำหนดว่า ถ้าทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดถูกแปรสภาพหรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมดหรือบางส่วนเป็นทรัพย์สินอื่น ทรัพย์สินนั้นต้องอยู่ภายใต้บังคับของมาตรการที่อ้างถึงในข้อนี้แทนที่ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดนั้น

๓.๒ กรณีทรัพย์สินที่จำหน่ายจ่ายโอนไป ไม่มีทรัพย์สินอื่นมาแทน

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.๒๓๘/๒๕๖๒ การที่จะตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินหรือหนี้สินเมื่อพ้นตำแหน่งว่าเพิ่มขึ้นผิดปกติไปจากกรณีเข้ารับตำแหน่งหรือไม่นั้น ตามธรรมชาติย่อมจะต้องพิจารณาถึงเหตุแห่งการได้มา การโอน ยักยอก แปรสภาพ หรือ ชุกซ่อนทรัพย์สินในระหว่างดำรงตำแหน่งนั้นมิอย่างใดประกอบด้วย มิฉะนั้นแล้วจะก่อให้เกิดผลที่ไม่ควรจะเป็น

^{๑๕} ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.๒๕๖๒ ข้อ ๓๖

^{๑๖} พ.ร.ป.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๔๕ มีได้บัญญัติให้นำมาตรา ๔๐ ซึ่งใช้ในการดำเนินคดีอาญามาใช้บังคับ

^{๑๗} พ.ร.ป.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๑๒๐ วรรคสอง ในกรณีที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองพิพากษาให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะร่ำรวยผิดปกติ ให้รับทรัพย์สินที่ผู้ต้องหาได้มาจากการกระทำความผิด รวมทั้งบรรดาทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่ได้มาแทนทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน

คือ หลังจากมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติแล้วก็จะจำหน่ายจ่ายโอนไปเสียก่อนจะถึงเวลาต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน เพื่อหาทางหลีกเลี่ยงมิให้ถูกตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินหรือหนี้สิน การที่จะบังคับให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายก็จะตกเป็นอันไร้ผลโดยสิ้นเชิงโดยเฉพาะกรณีเงินฝากคงเหลือสุทธิตามที่แสดงในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ถูกกล่าวหา นั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการนำเงินฝากเข้าบัญชีเงินฝากแต่ละครั้ง การที่จะตรวจสอบที่มาและความถูกต้องของยอดเงินฝากคงเหลือสุตินั้นได้ จำเป็นจะต้องตรวจสอบจากยอดเงินฝากทั้งหมดแล้วหักด้วยรายการเงินฝากส่วนที่สามารถพิสูจน์ที่มาโดยชอบได้ จึงจะทราบถึงจำนวนเงินฝากที่เหลือส่วนที่เพิ่มขึ้นผิดปกติ หากพิจารณาแต่เพียงยอดเงินฝากคงเหลือสุติดังที่ผู้ถูกกล่าวหาอ้าง ย่อมไม่อาจหาความถูกต้องของยอดเงินฝากคงเหลือสุตินั้นได้ และเมื่อพิจารณาประกอบกับบทบัญญัติในมาตรา ๓๗/๒ ย่อมเห็นได้ชัดแจ้งว่า คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจที่จะดำเนินการตรวจสอบธุรกรรมทางการเงินอันรวมถึงการฝากเงิน ตลอดจนการได้มาซึ่งเงินฝากที่เพิ่มขึ้นผิดปกติเพื่อร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินได้

๓.๓ ทรัพย์สินของผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีทรัพย์สิน คู่สมรส^{๑๔} บุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีหมายเลขแดงที่ อม.๔๔/๒๕๕๙ การที่ทรัพย์สินหรือหนี้สินของคู่สมรสในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ได้ยื่นเมื่อพ้นจากตำแหน่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ได้ยื่นเมื่อเข้ารับตำแหน่งในลักษณะที่ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ศาลย่อมมีอำนาจมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกตินั้นตกเป็นของแผ่นดินได้ตามพ.ร.บ.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔ และมาตรา ๓๘

๓.๔ ทรัพย์สินที่มีมาก่อนยื่นบัญชีกรณีเข้ารับตำแหน่ง

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๔๔/๒๕๕๙ เมื่อเปรียบเทียบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินในกรณีเข้ารับตำแหน่งและกรณีพ้นจากตำแหน่ง หุน NFC เป็นหุนจำนวนเดียวกัน จึงไม่ไช่ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติ

๓.๕ ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ในการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สิน จะต้องพิจารณาจากบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินกรณีเข้ารับตำแหน่งเปรียบเทียบกับกรณีพ้นจากตำแหน่ง หากเจ้าหน้าที่ของรัฐยังไม่พ้นจากตำแหน่งก็ยังไม่สามารถจะตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงได้

๓.๖ ทรัพย์สินขึ้นเดียวกัน สั่งให้ตกเป็นของแผ่นดินได้ครั้งเดียว

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีหมายเลขแดงที่ อม.๔๔/๒๕๕๙ หุนตามรายการที่ตรวจสอบกรณีพ้นจากตำแหน่งที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดและกรณีพ้นจากตำแหน่งที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาแล้วเป็นเวลาหนึ่งปี เป็นหุนจำนวนเดียวกันจึงพิพากษาให้ตกเป็นของแผ่นดินและกำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหาปรับคิดในมูลค่าหุนแต่เพียงจำนวนเดียว โดยให้หักมูลค่าหุนนั้นออกจากมูลค่าที่ศาลจะพิพากษาให้ตกเป็นของแผ่นดิน แม้ว่าเงินได้จากการขายหุนบริษัท ว.

^{๑๔} ประกาศคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์ของผู้ซึ่งอยู่กึ่งกันฉันสามีภริยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรสอันถือว่าเป็นคู่สมรส พ.ศ. ๒๕๖๑ กำหนดให้บุคคลที่ทำพิธีสมรส หรือเจ้าพนักงานของรัฐแสดงให้ปรากฏว่ามีสถานะเป็นสามีภริยากัน หรือมีพฤติการณ์เป็นที่รับรู้ของสังคมทั่วไป ถือเป็นคู่สมรส

จะเป็นทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติ แต่เมื่อมีการนำเงินนี้ไปซื้อหุ้นและทรัพย์สินอื่น ซึ่งศาลได้วินิจฉัยให้หุ้นดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดินแล้ว จึงไม่ต้องให้เงินจำนวนนี้ตกเป็นของแผ่นดินอีก

๓.๗ การกำหนดมูลค่าของทรัพย์สินที่ศาลสั่งให้ตกเป็นของแผ่นดิน การรับทรัพย์สินตามมูลค่าของทรัพย์สิน มุ่งรับที่มูลค่าของผลประโยชน์ที่ได้รับมาจากการกระทำความผิด จึงกำหนดให้รับจำนวนเงินตามมูลค่าดังกล่าว และมูลค่าที่เพิ่มขึ้นที่เป็นผลมาจากมูลค่าทรัพย์สิน(ผลประโยชน์ทางอ้อม)^{๑๙} การรับกรณีนี้จึงอาจบังคับเอาแก่ทรัพย์สินอื่นได้

๓.๗.๑ กรณีหุ้นถือตามมูลค่าหุ้นในวันที่มีการถือครองครั้งแรก

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๔๔/๒๕๕๙ เงินลงทุนในหุ้นตามคำร้องมีการถือครองระหว่างการดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่ง และมีมูลค่าไม่เท่ากัน จึงเห็นควรกำหนดมูลค่าให้ผูกกลางหารับผิดตามมูลค่าที่มีการถือครองครั้งแรก

๓.๗.๒ ต้องเป็นทรัพย์สินที่นอกเหนือจากที่มีอยู่เดิมก่อนดำรงตำแหน่ง

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๑/๒๕๕๓ ทรัพย์สินอันจะนำมาพิจารณาว่าเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือร่ำรวยผิดปกติหรือไม่ ย่อมต้องเป็นทรัพย์สินนอกเหนือจากที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีอยู่แล้ว อันอยู่ในความหมายธรรมดาของการร่ำรวยผิดปกติ นั่นเอง สำหรับเงินปันผลค่าหุ้นที่ได้รับจากบริษัท ข. เป็นส่วนของกำไรที่ได้จากการประกอบกิจการของบริษัท ข.เองบางส่วน และที่ได้จากเงินปันผลตามจำนวนหุ้นที่ถืออยู่ในบริษัท อ. และบริษัท ท. บางส่วน ถือเป็นทรัพย์สินที่ได้มานอกเหนือจากที่มีอยู่แล้ว และต้องตกเป็นของแผ่นดินทั้งจำนวน ส่วนเงินที่ได้จากการขายหุ้นเป็นเงินที่มีมูลค่าเดิมของหุ้นรวมอยู่ด้วย **ทรัพย์สินที่ถือว่าได้มานอกเหนือจากที่มีอยู่แล้วคือราคาหุ้นที่เพิ่มขึ้น** การจะให้เงินค่าขายหุ้นตกเป็นของแผ่นดินทั้งจำนวนย่อมเป็นการไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกกล่าวหาและผู้คัดค้านที่ ๑ ประโยชน์จากราคาหุ้นบริษัท ข. ส่วนที่เพิ่มขึ้นนับแต่วันก่อนที่ผู้ถูกกล่าวหาจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวาระแรก คือวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ เป็นต้นไป เป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยไม่สมควร สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ของผู้ถูกกล่าวหา

ข้อวินิจฉัยนี้เป็นไปตามข้อ ๓๑ ของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption : UNCAC) ที่ว่า ถ้าทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเช่นว่าถูกนำไปควบรวมกับทรัพย์สินอื่นที่ได้มาจากแหล่งที่มาโดยชอบด้วยกฎหมาย ทรัพย์สินนั้นต้องถูกริบเพียงเท่ามูลค่าประเมินของทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดที่ถูกนำมาควบรวมเข้ากับทรัพย์สินนั้น ทั้งนี้ โดยไม่กระทบต่ออำนาจใดๆในการอายัดหรือยึด)

๓.๗.๓ กรณีที่ดิน หากมูลค่าที่เพิ่มขึ้นเกินกว่าที่ระบุในคำร้อง ส่วนที่เพิ่มขึ้นถือว่าตกเป็นของแผ่นดินด้วยเช่นกัน เพราะเป็นการบังคับเอากับทรัพย์สิน^{๒๐}

๓.๘ การอุทธรณ์ คู่ความอาจอุทธรณ์คำพิพากษาได้ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๖๐

^{๑๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๓๕

^{๒๐} คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม.๙๗/๒๕๖๐

๓.๙ การบังคับคดี อัยการสูงสุดหรือ ป.ป.ช. มีหน้าที่และอำนาจในการดำเนินการบังคับคดี โดยให้ผู้ร้องขอให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองบังคับคดี และให้เจ้าพนักงานบังคับคดีของกรมบังคับคดีมีหน้าที่และอำนาจในการยึดหรืออายัดและขายทอดตลาดทรัพย์สินนั้นได้ ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๖๖ หากไม่สามารถบังคับคดีเอาแก่ทรัพย์สินตามคำร้องได้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ผู้ร้องอาจขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีเอาแก่ทรัพย์สินอื่นของผู้ถูกกล่าวหาได้ภายในระยะเวลา ๑๐ ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด แต่ต้องไม่เกินมูลค่าของทรัพย์สินที่ศาลสั่งให้ตกเป็นของแผ่นดิน ตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๑๒๕

๔. บทสรุป

การดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะเหตุร่ำรวยผิดปกติ เป็นการดำเนินคดีแพ่ง เนื่องจากเป็นมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่ง การได้ทราบหลักการสำคัญของมาตรการดังกล่าวแล้วข้างต้น ย่อมจะทำให้เข้าใจถึงแนวคิดและที่มาของหลักเกณฑ์ที่มีความแตกต่างจากคดีอาญา อันจะเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับคดีประเภทนี้ต่อไป.

เมษายน ๒๕๖๕